

Література

1. Методичні рекомендації щодо навчання природознавства у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей. — К. : Освіта України, 2011. — 72 с.
2. Блеч Г.О. Програми для 5-10 кл. спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Природознавство [Електронний ресурс] / Г.О. Блеч. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednyua/osoblyvi-potreby/navch-program/rv/prirodo6-9.doc>
3. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні: Освітня га-лузь «Природознавство». — К. : Генеза, 1997. — 54 с.

УДК: 376-056.36-053.4:[37.015.3:159.937.52:796.022]

Рецензент:
Литовченко С. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОСТОРОВО-ПРЕДМЕТНОГО КОМПОНЕНТА ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОДНА З УМОВ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ РОЗУМОВИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Бобренко І. В.

У статті розглядається проблема організації просторово-предметного компонента освітнього середовища в спеціальних дошкільних навчальних закладах як однієї з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями засобами фізичного виховання.

Ключові слова: *засоби фізичного виховання, розвиток просторового орієнтування, просторово-предметне середовище, кольорове та світлове оформлення простору, діти з розумовою відсталістю.*

Организация пространственно-предметного компонента образовательной среды как одно из условий развития пространственного ориентирования дошкольников с ограниченными умственными возможностями

В статье рассматривается проблема организации пространственно-предметного компонента образовательной среды в специальных дошкольных учебных заведениях, как одного из условий развития пространственного ориентирования дошкольников с ограниченными умственными возможностями средствами физического воспитания.

Ключевые слова: *средства физического воспитания, развитие пространственного ориентирования, пространственно-предметная среда, цветное и световое оформление пространства, дети с умственной отсталостью*

Organization of space-objective component of the educational environment as a requirement of development of spatial orientation of preschool children with intellectual disabilities

The problem of the organization of space-objective component of the educational environment in a special preschool institution, as one of the requirements for the development of spatial orientation of preschool children with intellectual disabilities by means of physical education is considered in the article.

Keywords: *means of physical education, development of spatial orientation, spatial and subject environment, color and lighting design of the space, children with mental disabilities*

Спрямованість державних зусиль на створення умов для всебічного розвитку та інтеграції в суспільство осіб із порушеннями психофізичного розвитку актуалізували проблему оптимізації навчання та виховання в спеціальних дошкільних навчальних закладах. Удосконалення навчально-виховного процесу можливе за умови врахування закономірностей розвитку дитини, психофізичних особливостей вихованців як підґрунтя організації проектування інноваційних освітніх систем і технологій, в тому числі й освітнього середовища.

Фізичне виховання дошкільників із обмеженими розумовими можливостями — важлива складова системи навчально-виховного процесу в спеціальних дошкільних навчальних закладах компенсуючого типу. Наразі, розвиток просторового орієнтування дітей забезпечує можливість їх ефективної практичної та навчальної діяльності [1; 2; 3; 7; 8]. Одним із компонентів технології формування фізичної культури вихованців є просторово-предметне середовище як система штучного походження.

Теоретичним підґрунтям у моделюванні просторово-предметного середовища є усвідомлення його соціально-культурного контексту, що визначається суспільством, природним оточенням і специфікою його призначення. При цьому просторово-предметне середовище дошкільного навчального закладу в узагальненому вигляді розглядається як сукупність структурованих певним чином просторово-предметних властивостей і відносин, в яких відбувається життєдіяльність дитини в усіх її проявах [4, 6].

Просторово-предметний компонент освітнього середовища включає в себе просторові умови та предметні засоби, сукупність яких забезпечує можливість необхідних просторових дій і поведінки суб'єктів освітнього середовища, що є однією з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями [4].

Г. О. Ковальов і Ю. Г. Панюкова наводять такі принципи організації просторово-предметного компонента освітнього середовища, які можуть бути визначені як оптимальні:

- принцип розмаїтості та складності, який передбачає створення можливостей просторового та предметного вибору усіма учасниками освітнього процесу;
- принцип зв'язності різних функціональних зон, який означає наявність можливостей багатофункціонального використання елементів просторового середовища, створення цілісного простору;
- принцип гнучкості й керованості середовища, котрий припускає наявність можливостей для функціональних змін різних предметів залежно від умов освітнього процесу;
- принцип організації середовища як носія символічного повідомлення, який пов'язаний з наданням додаткової актуальної інформації учасникам освітнього процесу, що підвищує їх можливості управління цим середовищем;
- принцип персоналізації середовища, який забезпечує суб'єктам освітнього процесу можливість задоволення потреби у персоналізованому просторі;
- принцип автономності середовища, який забезпечує для всіх учасників освітнього процесу можливість життєдіяльності в найбільш сприятливому для них ритмі, відповідному віковим, статевим та іншим особливостям.

Як потужний засіб психологічного впливу на дітей, просторово-предметна організація навчально-виховного середовища структурувалася та коригувалася, акумулюючи в собі культурно-історичні та ідеологічні цінності суспільства, виконуючи соціальне замовлення щодо формування відповідних індивідуально-психологічних якостей людини, визначаючи характер і моделі її поведінкових реакцій у відповідь на зовнішні впливи.

У психолого-педагогічній літературі з проблеми просторової структури освітнього середовища в основному використовується поняття «предметно-естетичне середовище» [4; 5; 6]. Таке середовище включає в себе навчальну будівлю та його приміщення, двір, територію, меблі, обладнання, наочність, озеленення та часто позначається також як просторово-предметне середовище.

Положення про особливості репрезентації різних типів просторово-предметного середовища повсякденного життя (житлове, міське, рекреаційне, виробниче, освітнє тощо), про якісну специфіку представлення у окремих індивідів, у чоловіків і жінок, у різних за віком груп, про динаміку розвитку особливостей репрезентації

тощо успішно реалізовані при організації просторово-предметного середовища дитячих дошкільних установ, загальноосвітніх шкіл, центрів дозвілля дітей та підлітків; виробничого, житлового середовища тощо [4; 6; 7].

Предметно-просторове середовище спеціального дошкільного навчального закладу сприймається нами як сукупність об'єктів, що стають джерелами особистісних сенсів дитини, коли включаються певні соціальні та культурні коди. В якості соціальних кодів дослідники розглядають відносини, які виникають у найближчому соціальному оточенні (батьки, вихователі, діти). В якості культурних кодів найпростіші культурні архетипи (фольклор, традиції). Ці коди сприяють змінам просторово-предметного середовища, роблять його ритмічним завдяки грі, яка стає основою гармонізації дитини, її вільного самовираження, творчої діяльності в процесі пізнання свого тіла, прилучення до культури руху та здоров'я.

Просторово-предметне середовище виступає «посередником» між дорослим та дитячим світом. Відтак, останній завжди орієнтований на предметні елементи світу дорослих: знаки, символи, відносини тощо. Діяльність дитини, пов'язана з використанням речей, подібна предметній діяльності та діяльності з психологічними знаряддями (Л. С. Виготський). У цій діяльності виділяється інструментальність, опосередкованість, доцільність. Результатом визначення та використання предметів стає їх перетворення. Діти дошкільного віку з порушеннями розумового розвитку пізнають предмети сенсорним шляхом і за допомогою мислення, в тому числі й просторового [2; 3; 6].

На думку О. І. Субетто, злагодженість людини та її матеріального оточення здійснюється тому, що в ньому діють закони сприймання (працюють всі аналізатори і рецептори). Ця ідея визначила основні принципи побудови предметно-просторового середовища спеціального дошкільного навчального закладу, в якому створюються умови для самостійного набуття дитиною досвіду пізнання себе, власного організму, тіла та його рухових можливостей. Правильно створене середовище задовольняє потребу вихованця в руховій діяльності, отриманні інформації про здоровий спосіб життя та його досягнення, про стосунки з довкіллям. Таке середовище створює певну психологічну комфортність дитини: внутрішню захищеність, можливість вибору різних форм пізнавальної та рухової активності. Відтак, одним з найважливіших завдань педагога у контексті організації освітнього середовища є «посередництво» між вихованцем і середовищем з метою максимального використання можливостей середовища і розкриття потенціалу дитини.

Основними умовами проектування середовища, що сприятиме формуванню фізичної культури та здоров'я зберігаючої компетентності вихованців визначаються [4]:

- чітка оформленість в середовищі предметних джерел, які розкривають ціннісний потенціал фізичної культури;
- наявність предметів реального світу, а також казок тощо, які розкривають узагальнене уявлення людства про фізичний ідеал, про здоровий спосіб життя тощо;
- насичення простору предметами народної культури, в яких висвітлено досвід саморозвитку і самозбереження;
- поєднання заданих і вільних середовищ, які зумовлюють розгортання самостійної рухової активності дитини;
- представленість в середовищі предметів дитячої субкультури;
- насичення знаками і символами, що забезпечують формування узагальнено-образного уявлення про здоровий спосіб життя;
- представленість в середовищі рухливої гри як одного з феноменів фізичної культури;
- наявність цінностей і антиценностей фізичної культури;
- доступність всіх представлених матеріалів згідно індивідуальним особливостям розумового розвитку вихованців.

Різні кольори і світлові промені можуть сприятливо або несприятливо впливати на фізичне і психічне здоров'я дитини. Велике значення кольорів у тому, що вони здатні допомогти в лікуванні захворювань, а також можуть позитивно впливати на психіку людини, викликати певні психічні стани і активізувати необхідні процеси. Проблеми впливу кольору та світла на фізичний та психоемоційний стан людини присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців (Г. Цойгнер, В. Кандінський, Г. Фрилінг, К. Ауер, С. Некрасова, М. Бриль, Т. Ендрюс, С. Норріс, К. Ш. Азим, М. В. Серов, Б. О. Базима, Т. А. Вековцева та ін.).

Грунтуючись на дослідженнях М. В. Серова та Б. О. Базими, пов'язаних з світло- та кольоротерапією, доцільним є використання кольору для оформлення простору диференційно. У спеціальному дошкільному навчальному закладі потрібно враховувати особливості фізичного та психоемоційного стану вихованців при реалізації кольорового оформлення груп, залів та інших приміщень, оскільки колір відіграє вагомий роль у вирішенні системи корекційно-розвивальних завдань [1; 4; 5; 7].

Колір є не лише засобом вирішення композиційних питань рухового простору, а й засобом інформування та забезпечення безпеки виконання вправ. При виборі кольорів для оформлення груп і залів враховуються їх властивості.

До *холодних* кольорів належать ті, що містять в собі синій відтінок: колір води, льоду і неба, синій колір, блакитний та фіолетовий.

Кольоротерапія з використанням синього і блакитного кольорів може бути досить ефективною. Ці кольори здатні заспокоювати і надавати релаксуючий ефект.

Синій колір викликає безтурботний спокій, уповільнює серцеву активність, заспокоює пульс, кров'яний тиск і частоту дихання, але його заспокійлива дія може перейти в гальмівну, викликати депресію. При депресивних і меланхолійних станах синій колір протипоказаний.

Блакитний колір може зменшити рівень тривожності, він здатний надавати більш заспокійливий ефект, ніж зелений, і ефективний для нервових хворих. Також може знижувати апетит. Слід пам'ятати, що зловживання блакитним кольором може призвести до втоми і викликати пригнічений стан.

Фіолетовий колір розслабляє і заспокоює, але його бажано застосовувати тільки в комбінації з іншими кольорами, його надлишок призводить до депресій.

Теплі кольори символізують сонце і вогонь, вони містять жовто-червоні відтінки. Це червоний колір, жовтий, помаранчевий, рожевий та коричневий.

Помаранчевий колір вивільняє емоції, піднімає самооцінку, сприяє гарному настрою та підвищенню працездатності.

Рожевий викликає почуття комфорту

Жовтий колір тонізує і бадьорить, збільшує м'язову активність. Рекомендується використовувати його, як і інші теплі кольори, при зниженому настрої і для підвищення рівня енергії і працездатності.

Нейтральним кольором за характеристикою теплоти-холодності є зелений, він складається з двох кольорів: теплого жовтого та холодного синього.

Кольоротерапія зеленим кольором може сприяти зменшенню тиску і розширенню капілярів; зелений заспокоює та знімає напругу, збільшує гостроту зору, може полегшувати невралгії і мігрені. Зелений колір піднімає життєвий тонус і створює відчуття відпочинку при нервовій дратівливості, істерії і безсонні. Вважається, що цей колір здатний зміцнювати знання і пам'ять.

Чорний і білий кольори є *ахроматичними*, вони не містять ні жовто-червоного, ні синього відтінків: або повністю відображають весь спектр (білий), або поглинають його (чорний). При поєднанні білого з чорним виникає сірий.

У кольоротерапії білий колір може застосовуватися для зняття напруги.

Сірий колір в кольоротерапії може застосовуватися для заспокоєння, він сприяє сну і розслабленню.

Кольори насичені, при використанні контрастів вони поживляють руховий простір групи, піднімають настрій і стимулюють діяльність органів чуття.

У спеціальному дошкільному навчальному закладі потрібно враховувати значення кольорового оформлення груп, залів та інших приміщень, оскільки колір відіграє важливу роль у вирішенні системи корекційно-розвивальних завдань [1; 4; 5; 7].

Зміна кольорів довілля впливає на поведінку дітей, їх активність. Настрій та працездатність дітей залежать від зміни освітлення приміщень. Оптимальний кольоросвітловий дизайн сприяє створенню психологічно-комфортного середовища, розвиває уяву та здатність до творчості дітей, особливо при виконанні рухової діяльності. Доцільним є створення єдиного комплексу колірної, звукової та кінематичної модальностей.

Проаналізувавши основні вимоги, що пред'являються до організації просторової структури освітнього середовища сучасною системою середотворення, зроблено висновок, що основна мета даних вимог — забезпечення актуального стану та можливостей розвитку спеціального дошкільного навчального закладу як навчально-виховної системи, що надає оптимальні умови для розвитку особистості дитини [2; 4].

Таким чином, звернення до проблеми організації просторово-предметного компонента, який є одним з параметрів життєвого середовища дитини дошкільного віку з порушеннями розумового розвитку, багато в чому визначає можливості сприяння корекції її психофізичного розвитку, ефективності навчання та виховання. Просторово-предметне середовище, що оточує вихованця, розкриває ціннісний потенціал фізичної культури, виступає осередком способів пізнання себе та довкілля.

Література

1. Дошкольное воспитание аномальных детей / ред. Л. П. Носковой. — М. : Просвещение, 1993. — 224 с.
2. Медникова Л. С. Развитие чувства ритма у дошкольников с интеллектуальной недостаточностью: монография / Людмила Сергеевна Медникова. — Архангельск: ПГУ им. М. В. Ломоносова, 2002. — 144 с.
3. Павлова Т. А. Развитие пространственного ориентирования у дошкольников и младших школьников / Т. А. Павлова. — М. : Шк. пресса, 2004. — 60 с.
4. Панюкова Ю. Г. Психологическая репрезентация пространственно-предметной среды обывденной жизни: монография / Юлия Геннадьевна Панюкова. — Красноярск: РИО КГПУ, 2003. — 356 с.

5. Петровский В. А. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении / В. А. Петровский, Л. М. Кларина. — М., 1993. — 68 с.
6. Проблемы формирования познавательных способностей в дошкольном возрасте: сб. науч. тр. / ред. Л. А. Венгер. — М.: Изд-во АПН СССР, 1980. — 86 с.
7. Сермеев Б. В. Теоретические основы физического воспитания аномальных детей: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / Б. В. Сермеев. — М., 1992. — 43 с.
8. Частные методики адаптивной физической культуры: уч. пособие / Л. В. Шапкова, Л. Н. Ростомашвили, Н. Г. Байкина и др.; под ред. Л. В. Шапковой. — М.: Советский спорт, 2004. — 464 с.

УДК 376.091.33-056.36:79](072)

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гладченко І. В.

В статті розглядається роль предметно-розвивального середовища в процесі розвитку та виховання розумово відсталих дітей дошкільного віку, формування у них ігрових дій.

Ключові слова: предметно-розвивальне середовище, ігрова діяльність, розумово відсталі діти дошкільного віку.

Организация предметно-развивающей среды и воспитательной работы по формированию игровой деятельности умственно отсталых детей дошкольного возраста

В статье рассматривается роль предметно-развивающей среды в процессе развития и воспитания умственно отсталых детей дошкольного возраста, формирование у них игровых действий.

Ключевые слова: предметно-развивающая среда, игровая деятельность, умственно отсталые дети дошкольного возраста.

Organization of subject-learning environment and educational work on the formation of playing activity in mentally retarded preschool children

The article deals with the role of subject-learning environment in the development and upbringing of mentally retarded children of preschool age, the formation of their actions in the game.

Keywords: subject-learning environment, playing activity, mentally retarded children of preschool age.

Успішний розвиток ігрової діяльності розумово відсталих дошкільників значною мірою залежить від правильної організації виховання та корекційно-розвивального навчання гри. У зв'язку з цим надзвичайно важливо, щоб педагогічний колектив спеціального до-